

FER MÉS VERD SANT ELOI: EL MIRACLE DE LA CIUTADANIA REAL

LAURE BOURGAULT

ABSTRACT

La heterogeneidad de los documentos hallados en los archivos de la Associació d'Amics de l'Arbre de Tàrrrega, conservados en el Archivo Comarcal de L'Urgell, refleja los distintos motivos que han dado forma al proyecto del parque de Sant Eloi desde su inauguración, a principios de la década de 1910. Desde objetivos ecológicos e higienistas hasta la emulación de sentimientos patrióticos y el embellecimiento de la ciudad, son varias las creencias que fundamentan la creación del parque y que explican su evolución a lo largo de los años. Este artículo ofrece una reflexión sobre la integración de una visión idealista de la naturaleza en discursos nacionalistas. Las imágenes y los textos seleccionados del archivo de la asociación muestran de forma fragmentaria la relación entre la población y el medio natural en el que habita y al que, a cambio, cuida.

The heterogeneity of the documents found in the archives of the Associació d'Amics de l'Arbre of Tàrrrega, preserved at the Arxiu Comarcal de l'Urgell, testifies to the different motives which have shaped the Sant Eloi park project since its inauguration in the early 1910s. From ecologist and hygienic goals, to the emulation of patriotic feelings and the embellishment of the city, diverse beliefs were at the core of the creation of the park and its evolution throughout the years. This article offers a reflexion on the integration of an idealistic vision of nature within nationalistic discourses. Pictures and texts selected from the association's archives expose in a fragmentary way the relationship between a population and the natural environment within which it lives and that, in return, it nurtures.

PARAULES CLAU

Arxiu, documents, Arts visuals, natura, simbolisme, mentalitats, creació, recerca, art

Explicar aquesta mena de miracle targarí que no és pas un miracle d'aquells del temps de l'antigor, sinó un miracle d'ara, un miracle de veritable ciutadania, que [...] ens rellevaria als targarins de la nostra aportació a l'obra commemorativa de l'Estatut.

(Josep Elies Viles, "Jardins de Catalunya. El miracle de sant Eloi".
Mirador, Barcelona, 12 gener 1933, p.3.)

Juliol de 2019, arribo a Tàrrrega a partir d'una invitació de l'Arxiu Comarcal de l'Urgell per explorar el seu fons d'arxius, amb l'objectiu d'obtindre matèria prima per un projecte artístic. Des de fa un temps m'interessen els arxius arquitectònics i a la qualitat dels seus testimonis precisos, en la forma en que les produccions urbanístiques han estat utilitzades en l'afirmació i creació d'identitats nacionals i locals.

Guiada entre els documents de l'ACUR de la mà de Carles Quevedo Garcia, el director del centre, enfoco la meua investigació cap al Parc de Sant Eloi, un gran parc que s'estén al nord de la ciutat. Vaig llegir que es va crear a principis del segle XX en una muntanya seca, amb l'objectiu de proporcionar un espai verds als habitants de la ciutat, un refugi vegetal on invertir, un espai educatiu per als joves, perpetuant una certa visió romàntica de la pàtria i duent a terme un projecte subjacent d'estimulació i regeneració moral de la població local, tot això mitjançant la renovació urbana. Quan finalment em vaig decidir a visitar el parc una tarda que la calor et collava, vaig tenir la impressió de descobrir un oasi de frescor escombrat pel vent, un espai miraculós enmig de la sequera que l'envoltava.

De tornada al centre, l'heterogeneïtat dels documents que componen els arxius de l'Associació dels Amics de l'Arbre, el grup de ciutadans responsables de la creació del parc, em va semblar a primera vista sorprenent. A més a més dels plànols de desenvolupament del parc, les fotografies dels monuments, les diverses celebracions de la ciutat i les visites polítiques, existeix una abundant col·lecció de documents textuais: poesia i documents literaris, mencions del parc a la premsa local, correspondència amb funcionaris electes, acords amb proveïdors de productes de l'horta, fulletons distribuïts a l'església, opuscles de grups ecologistes i activistes, entrevistes a la ràdio, transcripcions de discursos, etc. L'heterogeneïtat dels arxius testifica l'evolució dels motius del projecte del parc durant el transcurs dels anys. Una barreja de discursos patriòtics, higiènics, estètics i eco-

lògics envolta la creació del parc i dels seus desenvolupaments posteriors¹. Així, el projecte va néixer a la primera dècada del segle XX, sota l'impuls d'un pensament higienista que feia de l'arbre i la natura elements benèfics i moralitzants per a les grans masses urbanes, fet que va permetre contrarestar les condicions de vida inhumanes creades per la revolució industrial. Més tard, es promouen les funcions estètiques i socials del parc: És l'"orgull de la ciutat", un lloc d'oci i trobada per a totes les classes socials, on tots venen a recarregar energia admirant la poesia espiritual de la natura.

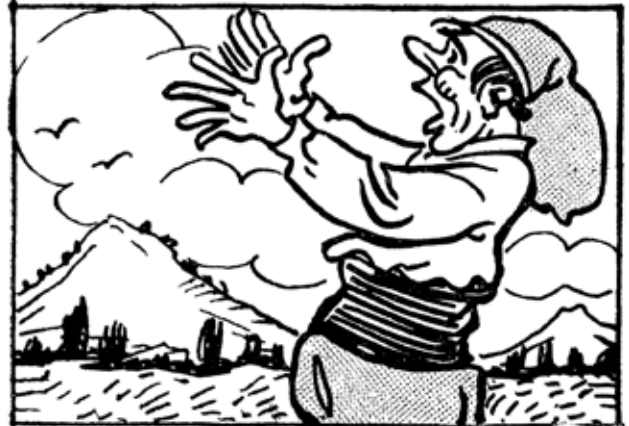
En aquests documents emergeix la creació d'una cançó composta per Mfroc Marraco l'any 1922 en motiu de la festa de l'arbre celebrada anualment al parc. La lletra que acompanya aquest himne honra la floria de l'arbre com a símbol triple: de la indústria, del progrés i de la pau. L'aire viu celebrar de manera harmoniosa la pària i cristal·litza en els seus versos una amalgama de conviccions que fan de l'arbre i la natura els elements claus de la salvació pública nacional. L'eterna regeneració de la natura, el tall humil que floreix estació rere estació fins a convertir-se en arbre, símbol de l'esperança d'una nació forta i del seu poble resistent. I és que és per un bon motiu que els habitants de l'àrida plana de Tàrrrega, gent que ha cultivat la terra durant milers d'anys, sap que la reforestació és essencial per a l'equilibri climàtic necessari per a les feines agrícoles i la possibilitat de vida a la regió. El precari equilibri de la vida, i entenem també, la prosperitat industrial, depenent d'un manteniment adequat de la natura. El culte modern d'una natura idealitzada contribueix a la creació d'un sentiment cívica a través de la familiarització amb la natura indígena local. Segons Carles García Hermsilla "la natura representa l'equilibri, la netedat, la saviesa. És també on trobem els reflexos més antics de la pàtria"².

Mentre escric aquest article, Europa es fon per la calor que fa. Mentre que al nord de París i a Brusselles es registren temperatures rècord, al sud hi ha incendis. A la plana de Tàrrrega, la calor és sufocant i només s'accedeix al turó de Sant Eloi amb un gran esforç, tot per trobar una mica de fresca sota els grans pins del parc. Més d'un segle després de la inauguració del parc de Tàrrrega, en un moment de crisi ecològica important i urgent, em sembla apropiat tornar al moviment regeneracionista dels orígens del parc. Com avui en dia podem arribar a pensar en els lligams que uneixen la regeneració material i el progrés moral? Si bé és cert que la idea d'ancorar el progrés social a la protecció del medi ambient és més lúcida avui que mai, també es veritat que els excessos nacionalistes d'aquests pensaments semblen perillosos en el context actual.

Volia reunir extractes de textos transcrits a partir dels arxius de l'Associació d'Amics de l'Arbre de Tàrrrega. Són testimonis de les activitats de l'associació durant diversos decennis, des de principis de la dècada de 1910 fins als 90. Exposen de manera parcial i fragmentària els vincles entre la població i la natura que els acull, a canvi, la cuida.

¹ En aquest mateix sentit em remeto als textos esclaridors de Joaquim Capdevila Capdevila a *Història gràfica del Parc de Sant Eloi de Tàrrrega (1913-2013)*, Primera edició, Editorial Associació Amics de l'Arbre i Museu Comarcal de l'Urgell et de Carles García Hermsilla, "El paradís inventat. Sant Eloi, un parc públic a Tàrrrega creat des de l'associacionisme popular", *Urtx*, no.7, 1995, pp.205-221.

² « La natura representa l'equilibri, la netedat, la saviesa. Es també on trobem els reflexos més antics de la pàtria. » (Carles García Hermsilla, « El paradís inventat. Sant Eloi, un parc públic a Tàrrrega creat des de l'associacionisme popular », *Urtx*, no.7, 1995, p.211).

MIRADOR. Des del cim de Sant Eloi es veu estendre cap a ponent la plana ur-gellenca. Verd clar i verd fosc. Ambre i ocre. La plana es confon amb l'horitzó en l'aparença d'una mar vegetal. A llevant i a marinada les terres segarrenques, aspres i color d'olivera. [...] Avui, però, el redreçament és molt intens. De "ciudadella de la reacció", com en tenia l'anomenada, passarà indefectiblement a figurar en l'avançada d'aquella Catalunya-ciutat, liberal i de cara al món...

("Terres catalanes. Tàrrega". *La Publicitat*, Barcelona: 18 desembre 1933, p.10)

L'arbre es vida, com mes arbres mes homens.

L'arbre es company del viannant, defensa del perseguit, adorn de les ciutats, cova durant les tempestes, lloc ombrivol a l'estiu, refugi durant la pluja. La destrucció del arbre es l'expressió de la barbàrie. El seu cultiu es la característica de la civilitat. Plantant i sembrant se disposa als nens a idees generoses de trevall, de pau i d'amor a tot lo creat.

Les montanyes sense arbres, semblent tant tristes com els pobles sense habitants. Desgraciats els pobles i desgraciades les nacions que no orientin la seua política ab miras al bosc. Conteus els arbres d'un poble i llegireu el seu pervindre. Res valen ni res gran se pot esperar d'un pais sense abundó d'arbres. No hi ha agricultura possible sense arbres, ni arbres sense l'amor dels pobles als arbrats. El grau de civilitat d'un pais, se medeix per l'estat dels seus boscos. Com a tribut a la patria, deixa per lo menys un arbre plantat per la teva ma. L'hom que plante un arbre, no ha viscut inutilment.

(Festa del Arbre de Tàrrega. Recort de la celebrada'l dia 26 de Febrer de l'any 1922., Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

NOIS

PARCS PUBLICS

QUE REPRESENTEN EN LA CIUTAT.

SALUT. CULTURA. GUST. BELLESA. ESTIMACIÓ.

SI EL PARC ES COM EL NOSTRE. EN SOM MES PROPIETARIS.

TENIM A MA TENIR-HI PART. PODEM CONTRIBUIR A EMBELLIR-LO.

ELS ARBRES TENEN VIDA. MES QUE NOSALTRES. HI PODEM LLIGAR EL NOSTRE RECORD. QUAN SEREU GRANS. LA TRADICIO. EL PATRIOTISME.

(Mn. Cinto) (Guernica) (El Pi de les 3 branques)

PODEM CONTRIBUIR A QUE FACIN MES BONIC. AVISAR. – PAPERS – Pedres.

A MESTRE AMIGÓ. EL SR. REINOSO.

REPOSAR-HI. ESTUDIAR – PENSAR –

EN CAP LLOC PODEM ESTAR AMB MES PROPIETAT QUE AL PARC.

1922, imatges extretes de «L'auca del mal propietari», *LA TERRA*, Revista popular agrària, any 1, num. 2, Barcelona, 30 d'octubre de 1922, Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell.

LES CASES BARATES. ELS JARDINS. ELS ARBRES.
QUE FACIN GRUPS. COMPANYYS. ELS ALABARAN.

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

(3) Plantar un arbol donde un arbol se pueda plantar./ Edificación de una casa para el Ermitaño./ Reconstrucción de la Ermita a su primitivo estile gótico./ Pista circundante. Plazas. Fuentes. Monumentos. Coto Forestal Escolar, etc. etc. etc.

(4) 450, con cuota voluntaria.

5) NO! Ni com la subvención anual que nos dá el Ayuntamiento. Nuestras relaciones con la Corporación Municipal son....magníficas. Cuidamos y mejoramos su finca; no pedimos más de lo que nos dá; nos ayuda en lo que puede; combinamos fiestas.....De los árboles no cabe esperar disgustos. Actuamos con plena autonomía y unos y otros seríamos capaces descreditar las desacreditadas autonomías.

(6) No, pero ingresarán. Precisamente estamos en la tarea de enviar una carta a cada uno de los varones, mayores de edad, residentes en Tàrrega, que aún no son socios, invitándoles. También lo hacemos a los hijos ausentes. Día vendrá que la papeleta se extenderá junto con la Fe de Bautismo.Y de empadronamiento !

(7) Parece que no, y precisamente porque es un "TESORO" Los tesoros se estiman pero se guardan escondidos, como los íntimos afectos. La prueba está en que ningún tarregense deja de enseñar "SANT ELOI" cuando un forastero le visita.

(10) Los niños, los viejos, y los enamorados, y el día del "APLEC" Tàrrega en masa.

(15) Ninguno. "Sant Eloi" no tiene desperdicio.

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

(1913 i ca.1950, fotografies
extretes de *Història gràfica
del Parc de Sant Eloi de Tàrrega*
(1913-2013), Primera edició,
Editorial: Associació Amics
de l'Arbre i Museu Comarcal
de l'Urgell)

Es el árbol el símbolo augusto
 de la industria, el progreso y la paz;
 fomentemos la Fiesta del Árbol
 si a la Patria queremos honrar.
 Es la Fiesta que el pueblo celebra
 la más bella, más culta y social;
 la que llena de encantos al niño,
 la que brinda venturas sin par.
 Quien en campo o jardín planta un árbol
 y lo cuida después con afán,
 dá a los hombres salud y riquezas
 y a Dios alza en su pecho un altar.
 Es el árbol el símbolo augusto, etc. [...]
 Restaurar hoy los bosques talados,
 recubrir de verdor el erial,
 detener en los montes la tierra
 que ahora arrastra cualquier temporal;
 es hacer de los montes vergeles,
 leche y miel es hacerlos manar,
 hacer sanos y ricos los pueblos
 y crear allí vida industrial.

Es el árbol el símbolo augusto, etc. [...]
 Vea el niño en el árbol su amigo,
 vea el hombre el árbol su afán,
 vea el pueblo riquezas y bienes
 y la Patria el progreso y la paz;
 repoblemos los montes, que el árbol
 doquier luzca en fronda eternal,
 y así haremos que España sea grande,
 noble, rica y hermosa sin par.

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

(1962, imatges extretes del
 fulletó *La Ermita de San Eloy
 y su sierra*. Fons Associació
 d'Amics de l'arbre, Arxiu
 comarcal de l'Urgell, UI 0016)

Visita a la Ermita de San Eloy por la Junta Directiva de la Mutua Metalúrgica de Seguros.
 Publicado en la revista DESTINO del 1.º de Septiembre de 1962.

La leyenda de San Eloy y Godeberga. Autor: Petrus Christus.
 Existente en Lhermanns Collection. Nueva York

Plafones de 0'30×0'30 m., de 0'30×0'45 m. y 0'45×0'60 m. decorativos con ilustración y texto alusivo de protección y respeto al árbol.

(Estos plafones se fabrican en texto castellano y catalán).

✕

SOLICITE INFORMACION Y PRECIOS

PLANTAR UN ARBOL ES UN ACTO DE FE, DE ESPERANZA Y DE AMOR. ADEMÁS EQUIVALE A DEPOSITAR UNA CANTIDAD EN CAJA DE AHORROS.

(S/D., publicitat « Celebración de la Festa del Arbol », Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 13)

Sr. _____/

Bon Targarí:

Escolta, si et plau. Venim a parlar-te de SANT ELOI. De la nostra única muntanya; del nostre bosc; del nostre Parc. Ben teu com a targarí. D'aquesta arbreda que mostrem a tots els que ens visiten; que figura ja assenyalada els PARCS DE CATALUNYA; que és un oasi en mig de l'eixutesa de la nostra comarca; sanítos esbargiment per a la nostra mainada; passeig per al convalescent; mirador magnífic on l'esperit s'eixampla. [...]

Com s'ha creat aquesta bellesa i fin podríem dir aquesta riquesa? Qui en te cura i qui ho governa? Es fill d'això que tu i nosaltres portem a dins, L'AMOR A TÀRREGA, canalitzat per l'"ASSOCIACIÓ DELS AMICS DE L'ARBRE", constituïda oficialment fa 37 anys; que amb recursos d'un petit –fins ara– nombre de socis, amb reduïdes quotes i una subvenció de l'Ajuntament, han fet el MIRACLE DE SANT ELOI. [...] T'OFERIM ésser un col·laborador, un co-proprietari del PARC DE SANT ELOI, que tenint-hi demostrada la teva part de sacrifici puguis dir-ne més pròpiament LA NOSTRA MUNTANYA.

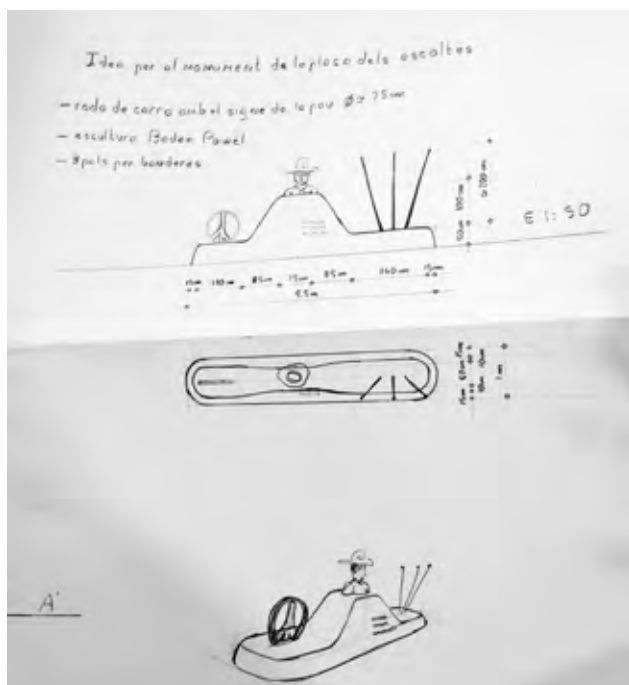
(S/D. Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0005)

PREGUNTA: ¿Qué necesita el Parque?

CONTESTAN: ¡Que vaya más gente!

ANALICEMOS: ¿querrán decir que, si van los que no van, el Parque tendrá lo que falta? Tal vez que, cuando vayan los que no van ahora, se enamorarán del Parque y se convertirán en entusiastas protectores? ¡ME HE CAIDO!

(1966. RADIO-Dijous, 17-11-1966, Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0005)

Què és?

(ca1980, Idea per al monument de la placa dels escoltes, Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 18)

El SIA és una secció del SIPAJ creada a la tardor de 1987 dedicada a la informació de moviments alternatius i marginals. Aquest servei es proposa oferir informació de temes poc tractats [...]:

Pacifisme, Ecologisme, Objeció de Consciència, Drets Humans i Marginació...
El SIA, com el SIPAJ, és un servei sense afany de lucre, gratuït i independent obert a tots els joves sense distinció.

(ca1988, fullet *Servei d'Informació Alternativa (SIA)*, Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

DES DE "SANT ELOI"

Corresponem a un col·laborador espontani.

La perfecció no existeix enlloc i per tant no pot donar-se a "Sant Eloi" tot i el mirament que hi posem mitjançant preocupacions i caminades anacabables. Per això ens dol més la palmetada que indirectament ens su-ministra el Senyor Vall Fabregues en el "NOVA TARREGA" del dia 7. Si sabés el Sr.Vall la migranya que ens dóna la deficiència que denuncia: Deficiència – aquesta i altres – que no subsistirien ni un dia més si estava a la nostra mà de suprimir-les de sobte, tot i que en realitat no creiem que aquella comporti un perill greu per a la circulació

(1995, fotografies extretes de *Història gràfica del Parc de Sant Eloi de Tàrraga (1913-2013)*, Primera edició, editorial: Associació Amics de l'Arbre i Museu Comarcal de l'Urgell)

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

Raó de més perquè ens haguèssim estalviat de veure-ho portat a la premsa amb el consegüent desgredid. La imaginació del públic és molt exitable i llegint el comentario de "Nova Tàrrrega" perilla de crearse fantasmes innecessaris. [...]Aconseguir-ho és una de les aspiracions que figuren en el nostre propòsit de tenir un Parc Ideal. Per tal d'assolir-ho i mentres encal prendre paciència pensem que millor hi ajudaria la col.laboració de tots que no pas les gloses alarmistes. [...]

Restem affms./"ASSOCIACIO D'AMICS DE L'ARBRE"

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

*No mort aixís un poble que creu, espera y ora;
no mata una esporgada á un arbre corpulent,
per, ab rigor renaixes tornant á ser senyora
dels pobles que á ta vista sembrá l'Omnipotent.
[...]*

*¡Avant ciutat de Tàrrrega! Allarga tos aixamples,
devora camps y margens per ferhi nous casáls;
desplega de ton geni, desplega'ls brassos amples,
si eix geni porta limits, los limits son molt alts.*

(1906. Carles Perelló, *À la ciutat de Tàrrrega. Oda que fou llegida per son autor en lo Centre Excursionista d'Urgell y Segarra l'any 1906.*, Arxiu comarcal de l'Urgell)

No está en plantar árboles únicamente, no está solamente en repoblar las montañas, que tantas hay de calvicias y que necesitamos nosotros para nuestra vida, para urbanizar, para satisfacción, para el bello hacer, para la cultura, para la riqueza y para la prosperidad de nuestra querida patria, sino que también cortado es resorte principal, el motor de la obra de nuestra parte espiritual. [...] para que sepan cuan y por cuanto es, y la voy a leer para que se país el valor que tiene, su significación: esto es; las excelencias de que consta el árbol, y que el árbol es quién se dirige al público en general, para que lo atiendan, para que sea respetado. Fijaros bien lo que dice:

(1983, imatge extreta de *Terra Verda, Publicació Ecologista de l'Assemblea Verda*, novembre-desembre 1983, no.6, Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

[...] Yó soy la hermosura del paisaje, el encanto de la huerta la señal de la montaña, el lindero del camino. Yó soy el calor de tu hogar en las noches largas y frías de invierno, el perfume que embalsama a todas horas el aire que respiras, el oxigeno que vivifica tu sangre, la salud de tu cuerpo y la alegría de tu alma. Yó soy por fin el ataúd que te acompaña en el seno de la tierra. Por todo ello, hubo que sembrarme por un año, hubo que asistirme hasta que crecí,

MIRAME BIEN, RESPETAME Y NO ME HAGAS DAÑO.

[...]

....Grandes y prolongados aplausos. [...]

....Fuertes y prolongados aplausos. [...]

.....Grandes aplausos.

(1971. Texto del discurso pronunciado por Don Juan SALVATELLA PARELLADA, en el acto celebrado el pasado 30-6-71, en el Salón Dorado de la Excma. Diputación de Barcelona con motivo de conmemorarse el VEINTICINCO ANIVERSARIO de la institución del Patronato Provincial de Repoblación Forestal y Fiesta del Arbol, Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)

PELS FRUITS ES CONEIXEN ELS ARBRES;

PELS ARBRES CONEIXEREU ELS POBLES.

(S/D. Fons Associació d'Amics de l'arbre, Arxiu comarcal de l'Urgell, UI 0016)